

KS. BOGUSŁAW MIGUT

DUSZPASTERSTWO EUCHARYSTYCZNE UJĘCIE TEOLOGICZNO LITURGICZNE

Duszpasterstwo eucharystyczne jest pojęciem szerokim, oznaczającym działanie Kościoła, wyrażające się w wychowaniu eucharystycznym, włączonym w cały proces pedagogii wiary zarówno w rodzinie, jak i katechezie szkolnej oraz parafialnej, a także w formacji eucharystycznej, adresowanej do poszczególnych grup wiekowych, stanowych i wspólnotowych. Duszpasterstwo eucharystyczne stanowi kierunek, trzon i cel wszelkich działań duszpasterskich¹. Nie jest zatem odrębną orientacją duszpasterstwa, lecz leży u podstaw każdego typu duszpasterstwa – poprzez eksponowanie Eucharystii jako aktualizacji paschalnej Ofiary Chrystusa, jako uczyty, czyli sakramentalnej komunii z Chrystusem, i jako substancjalnej obecności w Najświętszym Sakramencie oraz wskazywanie na Eucharystię jako swe źródło i szczyt życia chrześcijańskiego, zarówno poszczególnych osób, jak i wspólnot.

I. POTRZEBA FORMACJI DO SAKRAMENTÓW

Współczesnemu światu i żyjącemu w nim człowiekowi, ogarniętemu umysłowością oświeceniową, pychą i związanym z nią poczuciem samowystarczalności, nie wydaje się być potrzebna miłość Boga. Bóg, jeżeli nawet

Ks. dr BOGUSŁAW MIGUT – adiunkt Katedry Teologii Liturgii w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: ul. Bernardyńska 11/8 20-109 Lublin; e-mail: bmigut@kul.lublin.pl

¹ Por. R. Niparko. *Duszpasterstwo*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 4. Lublin 1995 kol. 390-397; R. Rak. *Wychowanie do życia eucharystycznego*. W: *Msza święta*. Red. W. Świerzawski. Kraków 1993 s. 132-156.

istnieje, to jest samym rozumem (rozumem odwiecznie poznającym). Nikomu nie jest potrzebna Jego interwencja w „po swoimu” urządzonym świecie, który jest samowystarczalny, przejrzysty dla ludzkiego poznania, uwalniający się od tajemnic w wyniku działalności naukowej i coraz bardziej poddany człowiekowi (demiurgowi współczesnej techniki), jako niewyczerpalne tworzywo. Ten świat, ukazujący się jako stworzona przez człowieka wielka konstrukcja poznawcza, jako postęp i cywilizacja, jako współczesny system środków przekazu, jako niczym nieograniczona demokratyczna wolność, ma uszczęśliwić człowieka. W rzeczywistości staje się on światem „przeciwko człowiekowi” Nie może on również wyzwolić człowieka od cierpienia, ale przede wszystkim od śmierci. Świat cały, a wraz z nim człowiek w wymiarze cielesnym, poddany jest znikomości, zniszczeniu i śmiertelności. Nieśmiertelność nie należy do tego świata. Ona może przyjść do człowieka od Boga, który jest jedynym źródłem zbawienia.

Zauważalny kryzys sakramentów, w tym zwłaszcza Eucharystii, ma swoje źródło we wspomnianej pysze żywota współczesnego, czującego się samowystarczalnemu człowiekowi, który równocześnie, czy raczej uprzednio, odrzuca Jezusa Chrystusa i Jego zbawienie. Sakramenty są tutaj widziane w służbie „zbyt bliskiego”, wtrącającego się w życie ludzkie Boga. Z tym wiąże się również drugi powód kryzysu – sakramenty w swym zewnętrznym wyrazie, na płaszczyźnie znaku (woda, olej, chleb, wino) wydają się zbyt proste, naiwne, ludowe, aby przez nie Bóg mógł działać i prowadzić człowieka do zbawienia. Człowiek nie umie bądź nie chce odkryć w sakramentach pokory i uniżenia Boga. Drugiego z wymienionych powodów kryzysu, zdecydowanie mniej niż pierwszego, dotyczy trzeci – brak odpowiedniego pouczenia w wierze, katechezy ukazującej sakramenty wyrastające z zapisanej w Piśmie świętej historii zbawienia, a zwłaszcza w misterium Chrystusa i z Jego woli zbawienia wszystkich ludzi²

Jezus powiedział do Nikodema: „Bóg tak umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, ażeby człowiek nie zginął” (J 3, 16). To centralne, a zarazem jednorazowe wydarzenie, mające swe zwieńczenie w Chrystusowym misterium paschalnym, znajduje swą kontynuację w Kościele, w całej rozciągłości czasu jego trwania, czyli aż do powtórnego przyjścia Pana. Bóg zbawia nas poprzez słowo i sakramenty. Słowo jest głoszeniem prawdy o zbawieniu, upomnieniem i ufnością zarazem. Sakramenty urzeczywistniają gło-

² Por. A. M. Triacca. *Sacramenti*. W: *Dizionario di pastorale giovanile*. Red. M. Midali, R. Tonelli. Torino 1998 s. 831-838.

szone słowo, gdyż są czynami Chrystusa dokonywanymi w czasie Kościoła, obecnością mocy krzyża i zmartwychwstania. Dzięki sakramentom zbawcza moc krzyża stoi w centrum świata. Staje się ona udziałem tych, którzy z wiarą przystępują do krzyża, aby czerpać ze źródła życia³

II. FORMACJA DO ŹRÓDŁA I SZCZYTU ŻYCIA KOŚCIOŁA

Centralne miejsce duszpasterstwa eucharystycznego pośród wszystkich działań duszpasterskich Kościoła wypływa z tego, czym Eucharystia jest ze swej istoty i jak cenne elementy zawiera dla pouczenia wiernych.

Eucharystia jest szczególną obecnością Chrystusa, jedyne Kapłana i Pasterza (KL 7). Innymi sposobami Jego obecności są sakramenty⁴ („gdy ktoś chrzci, sam Chrystus chrzci”), słowo Boże⁵ („gdy w Kościele czyta się Pismo św., wówczas On sam mówi”) oraz zgromadzony lud⁶ („gdy Kościół modli się i śpiewa psalmy”). Podkreślenie szczególnej obecności Chrystusa w celebracji Eucharystii wynika z substancjalnego wymiaru tej obecności pod postaciami chleba i wina.

Eucharystia, będąc ustanowioną przez Chrystusa pamiątką Jego śmierci i zmartwychwstania⁷, jest też komunią z Bogiem i z ludźmi – oznacza i urzeczywistnia komunie życia z Bogiem i jedność Ludu Bożego, przez które Kościół jest sobą⁸. Jest ona szczytem działania, przez które Bóg w Chrystusie uświęca świat, a równocześnie szczytem kultu, jaki ludzie w Duchu Świętym oddają Chrystusowi, a przez Niego Ojcu” (*Eucharisticum Mysterium* nr 6; por. KKK 1325). Eucharystia jest również uprzywilejowanym miejscem działania i objawiania misji Ducha Świętego⁹, źródłem i zarazem szczytem całego życia chrześcijańskiego (KK 11). „Inne zaś sakramenty, tak jak wszystkie kościelne posługi i dzieła apostołstwa, wiążą się ze świętą Eu-

³ B. Migut. *Po co i dla kogo są sakramenty święte*. W: *Wyznawać wiarę dzisiaj. Katecheza dorosłych na podstawie Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Red. S. Łabędowicz. Sandomierz 1999 s. 323.

⁴ Por. W. Świerzański. *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*. Kraków 1982 s. 115-278.

⁵ Por. A. L. Szafrąński. *Teologia liturgii eucharystycznej*. Lublin 1981 s. 56-59.

⁶ Tamże s. 40-48.

⁷ Por. tamże s. 72-79.

⁸ Por. A. Zuberbier. *Gdy zajął z nimi miejsce u stołu*. Warszawa 1988 s. 27-33.

⁹ Por. B. Migut. *Znaki misterium Chrystusa*. Lublin 1996 s. 169-244; Szafrąński. *Teologia liturgii eucharystycznej* s. 30-37.

charystią i do niej zmierzają. W Najświętszej bowiem Eucharystii zawiera się całe duchowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha” (DK 5). Stanowi ona dopełnienie sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego¹⁰ Dzięki niej dzieci Boże, które w chrzcie otrzymały godność udziału w królewskim kapłaństwie, a w bierzmowaniu dar Ducha Świętego, upodabniający je głębiej do Chrystusa, mają udział w prawdziwym kulcie w Duchu i w Prawdzie. Kult ten osiągnął swój szczyt w krzyżowej ofierze Chrystusa, w której mogą uczestniczyć za pośrednictwem Eucharystii wraz z całą wspólnotą Kościoła (por. KKK 1322).

Najświętsza Eucharystia jednoczy poszczególnych wiernych z całym Kościołem pielgrzymującym, a także z Kościołem zbawionych¹¹ (przez jej celebrowanie jednoczymy się już teraz z liturgią niebieską i uprzedzamy życie wieczne, gdy Bóg będzie wszystkim we wszystkich; por. KKK 1326). Jest ona też streszczeniem i podsumowaniem naszej wiary, a zarazem uprzywilejowanym miejscem głoszenia słowa Bożego¹² W Eucharystii bowiem spełniają się zapowiedzi zbawienia w nim zawarte oraz zostają wyznaczone drogi życia człowieka, pragnącego spełniać wolę Ojca Niebieskiego na wzór Chrystusa. W tym sensie jest ona „tajemnicą wiary i tajemnicą światła” (*Ecclesia de Eucharistia* [= EdE] 6)

Eucharystia zawiera zatem bogatą treść formacyjną, służącą pouczeniu wiernych. Jest to najpierw głoszone podczas każdej Mszy świętej słowo Boże („Bóg przemawia do swojego ludu, Chrystus w dalszym ciągu głosi Ewangelię” – KL 33), na które lud odpowiada śpiewem i modlitwą. Następnie modlitwy, zanoszone przez kapłana w imieniu całego zgromadzenia, zawierające tajemnice całego misterium zbawczego Chrystusa, przeżywanego w roku liturgicznym (euchologia), a także bogactwo znaków, odzwierciedlających sprawowaną tajemnicę. Nie tylko więc głoszenie słowa Bożego podczas celebrowania Eucharystii jest formą duszpasterstwa, ale „także gdy Kościół modli się, śpiewa lub działa, wiara uczestników wzrasta, a dusze wznoszą się ku Bogu, aby Mu oddać duchowy hołd i otrzymać obfitą łaskę” (KL 33).

¹⁰ Por. W. Świerzański. *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*. Kraków 1982 s. 283-326.

¹¹ Por. M. Thurian. *O Eucharystii i modlitwie*. Kraków 1987 s. 169-176.

¹² Por. Z. Pawłowicz. *Człowiek a Eucharystia*. Gdańsk 1993 s. 169-179.

III. UCZESTNICTWO W TAJEMNICY EUCHARYSTII

Istota tajemnicy Eucharystii domaga się, aby uczestnictwo w niej było świadome, czynne i pobożne¹³ Ma ono stanowić serce świętowania Dnia Pańskiego, przeżywania każdego dnia, a tym samym całego życia chrześcijańskiego.

Uczestnictwo świadome, czyli skoncentrowane na obecności i działaniu Chrystusa oraz na dostrzeganiu wszystkich istotnych wymiarów sprawowanej Eucharystii: dziękczynienia i uwielbienia Ojca, pamiętki ofiary Chrystusa i Jego Ciała, obecności Chrystusa dzięki mocy Jego słowa i Jego Ducha, w tym głównie obecności substancjalnej, uczyty paschalnej i komunii świętej (por. KKK 1358). Chodzi o świadome skierowanie na tę Tajemnicę, „wielką Tajemnicę naszej wiary” wszystkich władz umysłu, woli i serca.

Czynne uczestnictwo w Eucharystii to nie tylko branie udziału w posługach liturgicznych, wewnętrzne skupienie i modlitwa oraz zewnętrzne postawy ciała, gesty, aklamacje i śpiew, ale przede wszystkim zjednoczenie się z Bogiem w słuchaniu Jego słowa i poznawaniu Jego woli w odniesieniu do aktualnej sytuacji życia człowieka. To także zjednoczenie z Chrystusem – Jedynym i Wiecznym Kapłanem Nowego Przymierza, którego ofiara za zbawienie świata, krwawa, złożona raz na zawsze (*semel et semper*) na drzewie krzyża, jest uobecniata mocą Ducha Świętego na sposób bezkrwawy na ołtarzu, a w Nim zjednoczenie się z całym Kościołem w dziękczynieniu i uwielbieniu Ojca oraz w modlitwie wstawienniczej za Kościół pielgrzymujący i oczyszczający się. Czynne uczestnictwo w ofierze eucharystycznej zakłada również zjednoczenie z tą ofiarą poprzez pragnienia podobne do Chrystusowych, by wypełnić wolę Ojca, poznaną podczas słuchania słowa Bożego, oraz na chęci dopełnienia tego uczestnictwa przez udział w świętej uczcie Ciała i Krwi Pana. Sprawowanie bowiem ofiary eucharystycznej jest nastawione na wewnętrzne zjednoczenie wiernych z Chrystusem przez Komunię świętą (por. KKK 1382).

Pobożne uczestnictwo w Eucharystii oznacza naśladowanie postawy Jezusa w całym Jego życiu i obejmuje: postawę czci i miłości, szacunku i przywiązania do Boga, wyrażające się w dziecięcym zawierzeniu Jego słowu oraz trwanie w dziękczynieniu za wszelkie, pochodzące z Jego ręki dobro, następnie postawę ofiarną, zmierzającą do całkowitego oddania się Bogu, a okazaną w sposób niedościgniony przez Jezusa w posłuszeństwie Ojcu,

¹³ Por. tamże s. 163-225; R a k. *Wychowanie do życia eucharystycznego* s. 141-155.

głównie w ofierze krzyżowej, a także postawę ubóstwa duchowego, na wzór setnika (Mt 8, 8), wyrażającą komuniją duchową, która winna poprzedzać komuniją sakramentalną, oraz postawę wrażliwości sumienia i odwagi stawania w prawdzie w ocenie stanu swojej duszy przy przyjmowaniu Komunii świętej (por. EdE 36-37).

Uczestnictwo w Eucharystii jest świadectwem i wyrazem chrześcijańskiej tożsamości. Według Listu apostoelskiego Jana Pawła II *Dies Domini* Kościół, „składając niedzielą ofiarę eucharystyczną jako uwieńczenie świadectwa, które jego dzieci, przez wszystkie dni tygodnia oddające się pracy i różnym życiowym zajęciom, starają się dawać przez głoszenie Ewangelii i praktykę miłosierdzia, ukazuje jeszcze wyraźniej, że jest niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jednością całego rodzaju ludzkiego” (nr 38). Uczestnictwo w niedzielnej Eucharystii jest sercem świętowania niedzieli, wyrazem „świadomego i spójnego życia chrześcijańskiego” (*Novo millennio ineunte* nr 36) oraz wyrazem chrześcijańskiej tożsamości. Duszpasterstwo eucharystyczne obejmuje nie tylko sprawowanie Eucharystii w Dniu Pańskim, ale dostrzega potrzebę codziennej Eucharystii¹⁴, podyktowaną jej szczególną wartością dla życia chrześcijańskiego. Wierni, łącząc z Eucharystią swoją codzienność, oddają ją Ojcu wraz z Chrystusem w ofierze. Potrzeba ta wynika też z pragnienia duszpasterskiego wyjścia ku poszczególnym grupom wiekowym (por. *Dyrektorium o mszach z udziałem dzieci z 1973* nr 20), grupom formacyjnym oraz osobom chorym i w podeszłym wieku. Szczególną formą duszpasterstwa eucharystycznego, zwłaszcza w odniesieniu do osób chorych i w podeszłym wieku, są transmisje radiowe i telewizyjne Mszy świętej, które w praktyce duszpasterskiej parafii winny być dopełniane Komunią świętą, zanoszoną do ich domów. Pewną szansą dla duszpasterstwa eucharystycznego są także Msze święte obrzędowe (np. związane z celebracją sakramentu małżeństwa oraz pogrzebowe), gromadzące często osoby żyjące z dala od Kościoła i nieuczestniczące w niedzielnych zgromadzeniach wiernych.

¹⁴ Por. *Niedziela dzisiaj*. Red. J. Krucina. Wrocław 1993.

IV. ŻYCIE EUCHARYSTIĄ I NA WZÓR EUCHARYSTII JAKO CEL DUSZPASTERSTWA EUCHARYSTYCZNEGO

Celowość duszpasterstwa eucharystycznego zasadza się na celowości sakramentów. Pośrednio odpowiedzi na pytanie o celowość sakramentów *Katechizm Kościoła Katolickiego* udziela już przy omawianiu tajemnicy Wcielenia, do której sakramenty w szczególny sposób nawiązują (KKK 456-460). Bezpośrednio odpowiada na nie, ukazując misterium paschalne w sakramentach (KKK 1113-1134). „Syn Boży dla nas i dla naszego zbawienia zstąpił z nieba. I za sprawą Ducha Świętego przyjął ciało z Maryi Dziewicy i stał się człowiekiem” (KKK 456). Motywy, dla których Syn Boży stał się człowiekiem, są również racją istnienia sakramentów. Słowo stało się ciałem, aby nas zbawić i pojednać z Bogiem (KKK 457). Jezus Chrystus dzięki sakramentom, będącym kontynuacją Jego zbawczego misterium (począwszy od Wcielenia, aż po tajemnicę paschalną – przejścia z tego świata do Ojca) dopełnia dzieła zbawienia i pojednania w swoim Kościele, obejmując nim i włączając w nie nowe pokolenia ludzi. Słowo Wcielone wśród nas zamieszkało, abyśmy poznali miłość Bożą (KKK 458). Dzięki sakramentom Bóg objawia swą miłość każdemu człowiekowi indywidualnie, udzielając mu ciągle na nowo swojego życia. Bóg posłał swego Syna, aby był dla nas nieustannym wzorem życia i świętości (KKK 459). Sakramenty, jako znaki bliskości Boga i obiektywne sposoby spotkania z Chrystusem, stawiają człowieka na drodze wyznaczonej przez Boga. Udzielając człowiekowi „łaski drogi”, uzdalniają go do radosnej ofiary z siebie w pójściu za Chrystusem. Syn Boży stał się człowiekiem, aby „uczynić nas uczestnikami Boskiej natury” (2 P 1, 4), abyśmy na Jego wzór stali się dziećmi Bożymi i abyśmy mogli w Niego się przemienić (KKK 460). Dlatego w dalszej części *Katechizm* wskazuje na Ducha Świętego działającego w sakramentach i dokonującego przeobróżenia człowieka, czyli zjednoczenia z Chrystusem i przemiany w Chrystusa. Na tym też polega łaska sakramentów, która jest „łaską Ducha Świętego, udzieloną przez Chrystusa i właściwą każdemu sakramentowi. Duch uzdrawia i przemienia tych, którzy przyjmują sakrament, upodabniając ich do Syna Bożego. Owocem życia sakramentalnego jest to, że duch przybrania za synów przeobróżenia (por. 2 P 1, 4) wiernych, w żywy sposób jednocząc ich jedynym Synem, Zbawicielem (KKK 1129)¹⁵

¹⁵ M i g u t. *Po co i dla kogo są sakramenty święte* s. 323.

W części poświęconej wprost sakramentom *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza, że głównym ich celem jest włączenie człowieka w zbawcze misterium Chrystusa, czyli zbawienie człowieka. „Słowa i czyny Jezusa już w czasie Jego życia ukrytego i misji publicznej miały charakter zbawczy. Uprzedzały one moc Jego Misterium Paschalnego. Zapowiadały i przygotowywały to, czego miał On udzielić Kościołowi po wypełnieniu wszystkiego. Misteria życia Jezusa są podstawą tego, czego Chrystus udziela teraz przez szafarzy swego Kościoła w sakramentach, ponieważ to, co było widzialne w naszym Zbawicielu, przeszło do Jego misteriiów” (KKK 1115). *Katechizm*, powtarzając naukę Konstytucji o liturgii (nr 59), stwierdza wprost: „Celem sakramentów jest uświęcenie człowieka, budowanie mistycznego Ciała Chrystusa, a wreszcie oddawanie czci Bogu, a jako znaki mają one także pouczać. Sakramenty wiarę nie tylko zakładają, lecz za pomocą słów i rzeczy dają jej wzrost, umacniają ją i wyrażają. Słusznie więc nazywają się sakramentami wiary” (KKK 1123). Uświęcenie człowieka jest więc najważniejszym celem sakramentów. Droga do zbawienia człowieka wiedzie bowiem przez uświęcającą moc Bożego działania, czyli Bożej łaski. Budowanie Mistycznego Ciała Chrystusa jest wskazane jako kolejny cel udzielania sakramentów. Udzielają one ludziom, zwłaszcza Eucharystia, tajemnicy komunii Boga Miłości, Jednego w Trzech Osobach (por. KKK 1118). Jako sakramenty dla Kościoła i przez Kościół są one podobnie jak Kościół znakami i narzędziami jedności Boga i ludzi na tym świecie – „aby cały rodzaj ludzki utworzył jeden Lud Boży, zrósł się w jedno Ciało Chrystusa i scalił się w budowie jednej świątyni Ducha Świętego” (DM 7). Oddawanie czci Bogu stanowi trzeci z najważniejszych celów sakramentów. Działający w nich Chrystus oddaje wraz z tymi, którym się udziela, cześć ojców. Dzięki obecności i działaniu w sakramentach Jedyne Kapłana dokonuje się w nich uwielbienie Boga. Człowiek, wraz z Chrystusem wielbiąc Boga i dziękując Mu za dar zbawienia, docenia wartość otrzymanego daru i przez to coraz bardziej otwiera się na ten dar. Pouczenie, jakiego udzielają sakramenty na płaszczyźnie znaku i celebracji, odpowiada również na pytanie o ich celowość. Wzrost, umacnianie i wyrażanie wiary, dokonujące się dzięki sakramentom, ukazują sens i konieczność istnienia tych znaków wiary i zbawienia¹⁶

Na tej podstawie stwierdzamy, że celem duszpasterstwa eucharystycznego jest wprowadzenie w tajemnicę Eucharystii i we właściwe jej rozumienie (mistagogia), pogłębienie znajomości zasad jej sprawowania, a przede

¹⁶ Tamże s. 323-324.

wszystkim doprowadzenie uczestników Eucharystii do świadomego, czynnego i pobożnego w niej uczestnictwa, a przez to oddanie chwały Bogu, uświęcenie człowieka i budowanie Kościoła. Cel duszpasterstwa eucharystycznego jest więc zarazem indywidualny i eklezjalny¹⁷

Celem indywidualnym duszpasterstwa eucharystycznego jest uświęcenie człowieka, osiągnięcie przezeń stanu przebóstwienia, pełni eschatycznej, czyli ostatecznego zjednoczenia z Bogiem, a w Bogu z całym Jego odnowionym stworzeniem¹⁸ Cel ten wynika z istoty Eucharystii, z tego, czym ona jest i co się w niej dokonuje. Uświęcenie człowieka nierozzerwalnie związane jest z uwielbieniem Boga, gdyż dokonuje go ten sam Kapłan Jezus Chrystus, którego dzieło zbawcze skierowane jest równocześnie ku Ojcu i ku braciom. Ta nierozzerwalność wypływa też z uprzedzającego charakteru uświęcającej łaski Bożej, dzięki której człowiek jest zdolny oddawać chwałę Bogu. Żyjący człowiek staje się tym bardziej chwałą Boga, im bardziej jest wewnętrznie przemieniony Jego uprzedzającą łaską, upodobniony do Jezusa Chrystusa. Ta osobowa relacja jest celem Eucharystii i duszpasterstwa, które ku niej prowadzi.

Człowiek osiąga zbawienie (cel indywidualny) nie pojedynczo ale, zgodnie z wolą Bożą, we wspólnocie Kościoła (por. KK 9-17). Dlatego też nieustanne wzrastanie Kościoła jest głównym dobrem człowieka i służbą jego zbawieniu, a tym samym zasadniczym celem duszpasterstwa. Człowiek bowiem jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła (por. RH 14), a tym samym sprawowanej przez Kościół Eucharystii, która objawia i buduje Kościół¹⁹ Celem duszpasterstwa eucharystycznego jest zatem objawianie i budowanie Kościoła w aspekcie jego jedności, świętości, powszechności i apostołskości.

V WSPÓLNOTA KOŚCIOŁA ODPOWIEDZIALNA ZA EUCHARYSTIĘ I ADRESAT DUSZPASTERSTWA EUCHARYSTYCZNEGO

Osobami odpowiedzialnymi za duszpasterstwo eucharystyczne są ci, na których spoczywa zadanie uświęcania w Kościele: „najpierw biskupi, którzy są arcykapłanami, głównymi szafarzami Bożych tajemnic oraz moderato-

¹⁷ Por. A. L. S z a f r a ń s k i. *Eucharystia*. VII. *W duszpasterstwie*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 4 kol. 1268-1269.

¹⁸ Por. P a w ł o w i c z. *Człowiek a Eucharystia* s. 8-68.

¹⁹ Por. S. C i c h y. *Teologia Eucharystii*. W: *Msza Święta* s. 87-93.

rami, promotorami i stróżami życia liturgicznego w powierzonym sobie Kościele”, następnie prezbiterzy, a zwłaszcza proboszczowie w swoich parafiach, diakoni oraz wierni świeccy na mocy kapłaństwa chrzcielnego (w sposób szczególny rodzice, odpowiedzialni i liderzy ruchów i stowarzyszeń katolickich, a także osoby, którym z braku prezbiterów powierzono troskę o wspólnotę parafialną; KPK 835).

1. BISKUPI. Troska o sprawowanie Eucharystii w swojej diecezji²⁰ stanowi centrum spełnianego przez nich zadania uświęcania (KK 26). Stąd też do głównych zadań w ramach ich działań duszpasterskich należy przewodniczenie sprawowaniu Eucharystii oraz troska o zapewnienie wiernym dostępu do stołu Pańskiego, przede wszystkim w niedzielę. Jak stwierdza Jan Paweł II w Adhortacji apostolskiej *Pastores gregis*: „Pośród wszystkich wymagań posługi pasterskiej biskupa zaangażowanie w sprawowanie Eucharystii jest najbardziej koniecznym i najważniejszym, przewodnicząc bowiem zgromadzeniu eucharystycznemu biskup pomaga budować Kościół, tajemnice komunii i misji” (nr 37). Do głównych zadań biskupa należy także troska o godne sprawowanie i uczestnictwo w Eucharystii. „Biskup winien zabiegać o to, aby prezbiterzy, diakoni i wierni świeccy zdobywali coraz pełniejsze zrozumienie głębokiego sensu obrzędów i tekstów liturgicznych i dzięki temu byli prowadzeni do czynnego i owocnego udziału w sprawowaniu Eucharystii. Z tego też względu winien biskup czuwać nad tym, aby celebracje odbywały się coraz godniej. W znacznym zaś stopniu przyczynia się do tego troska o piękno sakralnych pomieszczeń oraz muzyki i sztuki” (OWMR 22).

2. PREZBITERZY. Na osobie prezbitera sprawującego Najświętszą Ofiarę spoczywa szczególna odpowiedzialność, aby uczestnicy Eucharystii mieli świadomość, że jest ona własnością Kościoła, a nie tylko zgromadzonej wspólnoty. Prezbiter zapewnia świadectwo i posługę komunii²¹ nie tylko wobec wspólnoty tu i teraz zgromadzonej, ale także „wobec Kościoła powszechnego, który zawsze jest przywoływany przez Eucharystię” (EdE 52). To prezbiter ma czuwać nad tym, aby liturgia była sprawowana zgodnie z zasadami celebracji podanymi przez Kościół, ukazując „w sposób dyskretny, lecz wymowny swą miłość do Kościoła” (EdE 52).

²⁰ Por. J. M. Garrgues. *Kościół lokalny jako wspólnota eucharystyczna*. W: *Eucharystia*. (Kolekcja Communio 1). Poznań 1986 s. 230-249; J.-G. Page. *Biskup, Kościół lokalny i Eucharystia*. Tamże s. 250-254.

²¹ Por. Świerzański. *Eucharystia Chrystusa i Kościoła* s. 408-413.

Prezbiter, a zwłaszcza „proboszcz troszczy się o to, ażeby sprawowanie Eucharystii stało się centrum parafialnego zgromadzenia wiernych. Pracuje nad tym, by wierni wzmacniali się przez pobożne uczestniczenie w sakramentach, a zwłaszcza często przystępowali do sakramentów Najświętszej Eucharystii i pokuty. Stara się również o to, by wierni modlili się, także w rodzinach, oraz świadomie i czynnie uczestniczyli w liturgii. Proboszcz, pod władzą biskupa diecezjalnego, winien kierować liturgią w swojej parafii i czuwać nad tym, by nie wkradły się do niej nadużycia” (KPK 528 § 2). Wyrazem troski odpowiedzialności za duszpasterstwo eucharystyczne jest jednak głównie osobisty przykład prezbitera, wyrażający się w pełnym czci i szacunku sposobie sprawowania Eucharystii, ale też w „częstej adoracji Najświętszego Sakramentu, by w ten sposób kapłan stawał się wzorem dla owczarni także w skupieniu i ustawicznej medytacji [...] w obecności Chrystusa w tabernakulum” (DK 50).

3. WIERNI ŚWIECCY. Odpowiedzialność za duszpasterstwo eucharystyczne spoczywa również na osobach świeckich według ich stanu oraz udzielonych im posług i sprawowanych funkcji we wspólnocie Kościoła²² Odpowiedzialność za duszpasterstwo eucharystyczne odnosi się najpierw do rodziców, którzy „prowadząc w duchu chrześcijańskim życie małżeńskie i podejmując chrześcijańskie wychowanie dzieci” (KPK 835 § 4), jako pierwsi ukazują wartość i sens Eucharystii swoim dzieciom. Odpowiedzialność ta odnosi się do działalności duszpasterskiej ruchów i stowarzyszeń katolickich i oznacza w pierwszym rzędzie kształtowanie wiary jako fundamentu więzi z Bogiem i Kościołem, a przez to podstawy i warunku uczestnictwa w Eucharystii. Wiara ta jest darem Ducha Świętego, udzielanym człowiekowi w zwykły sposób poprzez głoszenie słowa Bożego, wzmocnione świadectwem życia chrześcijańskiego, a rodzi się ona w sercu wierzącego poprzez słuchanie i rozważanie słowa Bożego. Duszpasterstwo eucharystyczne w ruchach i stowarzyszeniach kościelnych oznacza następnie proces mistagogii, czyli cierpliwego i nieustannego wprowadzania w głębię celebracji misterium Chrystusa. Nie mogą powstać tak zwane elity chrześcijańskie, wierne dzieci Kościoła, bez pogłębionego duszpasterstwa. Chodzi tu też o pogłębianie nauki Kościoła na temat Eucharystii oraz znajomości dyscypliny kościelnej w tym względzie. Dyscyplina ta nie wynika bowiem z czyjegoś arbitralnego sądu,

²² Por. L. M a l d o n a d o. *Liturgia jako działanie wspólnotowe. Celebracja Eucharystii po Soborze Watykańskim II*. W: *Eucharystia* s. 201-217; T. S i n k a. *Podział funkcji w zgromadzeniu liturgicznym*. W: *Msza święta* s. 170-191.

ale ma zawsze uzasadnienie teologiczne i jest wyrazem odkrycia tajemnicy Eucharystii przez Tradycję i Urząd Nauczycielski Kościoła. Instrukcja Kongregacji ds. Kultu Bożego dotycząca odprawiania Mszy świętej dla grup specjalnych (*De Missis pro coetibus particularibus*)²³ oraz *Ecclesia de Eucharistia* (nr 10) wskazują na najbardziej narażone na niezrozumienie i spłaszczenie aspekty Eucharystii. Jest to najpierw rozumienie liturgii w jej wymiarze wertykalnym i sakramentalnym (to Bóg nas zaprasza, aby nam udzielić swojego błogosławieństwa), chrystocentrycznym (to Chrystus pozwala nam uczestniczyć w tajemnicy swej śmierci i zmartwychwstania), pneumatologicznym (aktualizacja paschalnego misterium Chrystusa dokonuje się mocą Ducha Świętego), a także ofiarniczym (Eucharystia jest nieustanną aktualizacją krwawej, raz na zawsze – *semel et semper* złożonej ofiary Chrystusa). Innym ważnym elementem tej nauki jest nierozzerwalne złączenie sprawowania Eucharystii z kapłaństwem służebnym, opartym na sukcesji apostoelskiej. Odpowiedzialność ta odnosi się, zwłaszcza w krajach Europy Zachodniej, do wiernych, którym z braku kapłanów zostało powierzone uczestnictwo w duszpasterskiej trosce o parafię. Kościół przypomina im, że „nie zbuduje się żadnej wspólnoty chrześcijańskiej, jeśli nie jest ona zakorzeniona w celebracji Najświętszej Eucharystii” (DK 6). Dokonywane pod przewodnictwem osób świeckich i konsekrowanych celebracje liturgii słowa Bożego mają charakter prowizoryczny; zadaniem tych osób jest „troska o nieustanne podtrzymywanie we wspólnocie prawdziwego «głodu» Eucharystii, który sprawi, iż nie zostanie zmarnowana żadna okazja do odprawienia Mszy świętej, dzięki skorzystaniu chociażby z okazjonalnej obecności kapłana” (EdE 33).

4. WSPÓLNOTA KOŚCIOŁA JAKO ADRESAT DUSZPASTERSTWA. Głównym adresatem duszpasterstwa eucharystycznego jest ogół wiernych, gdyż są oni integralnie włączeni w całość duszpasterstwa, a zwłaszcza w duszpasterstwo sakramentów, wśród których centralne miejsce zajmuje Eucharystia. Jest ono skierowane do przygotowujących się do sakramentów, ale też jest ważnym elementem celebracji, gdyż wszystkie sakramenty, z wyjątkiem pokuty i pojednania, są sprawowane podczas Eucharystii²⁴

Duszpasterstwo eucharystyczne jest więc najpierw skierowane do tych, którzy są włączani do Kościoła w sakramentach inicjacji chrześcijańskiej²⁵,

²³ AAS 61:1969 s. 806-811.

²⁴ Por. Migut. *Po co i dla kogo są sakramenty święte* s. 324-325.

²⁵ Por. Świerzański. *Eucharystia Chrystusa i Kościoła* s. 115-174.

a zatem chodzi tu zwłaszcza o duszpasterstwo dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii świętej²⁶, ale także młodzieży przystępującej do sakramentu bierzmowania²⁷. Jest ono też zaadresowane do narzeczonych przygotowujących się do sakramentu małżeństwa oraz do małżeństw²⁸ w ramach duszpasterstwa rodzin. Eucharystia stanowi bowiem nieustanną więź z samym źródłem małżeństwa chrześcijańskiego, gdyż ciągle uobecnia przymierze miłości Chrystusa z Kościołem, przypieczętowane krwią na krzyżu. Dzięki temu w Eucharystii rodzina odnajduje swój fundament oraz ożywia swą komunie i swoje posłannictwo (FC 57).

Duszpasterstwo eucharystyczne odgrywa ważną rolę w duszpasterstwie powołań i formacji kandydatów do kapłaństwa²⁹. Jego znaczenie w duszpasterstwie powołań wynika z dwóch powodów: w Eucharystii modlitwa o powołania łączy się najściślej z modlitwą Chrystusa Najwyższego Kapłana, ale też „gorliwa troska kapłanów o posługę eucharystyczną, wzmocniona szerzeniem świadomego, czynnego i owocnego uczestnictwa wiernych w Eucharystii, stanowi skuteczny przykład do hojnej odpowiedzi młodych na wezwanie Boga” (EdE 31; por. PDV 38). W seminariach i zakonnych domach studiów duszpasterstwo eucharystyczne włączone jest w całość formacji duchowej i intelektualnej, stanowiąc centrum tej formacji ze względu na centralne miejsce Eucharystii w życiu i posługiwaniu kapłanów (por. KL 15-17; DFK 8; PDV 48).

Duszpasterstwo eucharystyczne odgrywa kluczową rolę w odniesieniu do kapłanów i diakonów. Jego konieczność w odniesieniu do kapłanów wynika z wewnętrznego związku między centralnym miejscem Eucharystii, miłością duszpasterską i jednością życia kapłana, co w rezultacie prowadzi go do świętości. „Jeśli kapłan oddaje Chrystusowi, Najwyższemu i Wiecznemu Kapłanowi, rozum, wolę i całego siebie, by przez jego posługę mógł ofiarować Ojcu sakramentalną ofiarę odkupienia, powinien przyjąć za swoje usposobienie Nauczyciela i jak On żyć jako dar dla swoich braci. Powinien więc nauczyć się jednoczyć wewnątrznie z żertwą, składając na ołtarzu ofiarnym całe życie jako widzialny znak darmowej i uprzedzającej miłości Boga” (DK

²⁶ Por. J. Kopeć. *Pierwsza Komunia Święta*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 9. Lublin 2002 kol. 502-506.

²⁷ Por. Świerzański. *Eucharystia Chrystusa i Kościoła*. s. 175-200.

²⁸ Por. Migut. *Znaki Misterium Chrystusa* s. 291-295.

²⁹ Por. tenże. *Kapłaństwo*. II. *W Biblii*. B. *W Nowym Testamencie* i III. *K[apłaństwo] w Kościele*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 8. Lublin 2000 kol. 710 i 715-717; tenże. *Znaki Misterium Chrystusa* s. 272-291.

48; por. DK 14; EdE 31). Stąd wynika obowiązek sprawowania przez kapłanów codziennej Eucharystii, nawet bez udziału wiernych, czyniąc z niej „centralną chwilę dnia i codziennej posługi” (DK 49).

Adresatami duszpasterstwa eucharystycznego są również osoby przystępujące do sakramentu pokuty i pojednania³⁰, gdyż perspektywą tego sakramentu jest pełne uczestnictwo w Eucharystii poprzez sakramentalną Komunię świętą. Osoby chore i w podeszłym wieku, którym udzielany jest sakrament namaszczenia chorych³¹, są szczególnymi adresatami duszpasterstwa eucharystycznego ze względu na sytuację traumatyczną i graniczną, w której się znajdują, oraz ze względu na ścisły związek tego sakramentu z Eucharystią. Udzielając łaski Ducha Świętego, którego uprzywilejowanym miejscem działania i objawiania misji jest Eucharystia, pomaga całemu człowiekowi do zbawienia. Sakrament namaszczenia chorych udzielany jest często podczas sprawowania Eucharystii, a jeszcze częściej łączy się z udzielaniem Komunii świętej choremu.

Szczególnymi adresatami eucharystycznego duszpasterstwa są rodzice i rodzice chrzestni, jako wychowawcy i formatorzy swych dzieci do życia łaską Eucharystii, oraz inne osoby współodpowiedzialne za duszpasterstwo w parafii: katecheci, członkowie rad parafialnych i zespołów liturgicznych. Aby mogli prowadzić wychowanie eucharystyczne, trzeba by sami dogłębnie pojmowali rolę Eucharystii w życiu człowieka i wspólnoty oraz nią żyli. Podobna motywacja leży u podstaw duszpasterstwa eucharystycznego osób pełniących różne posługi w zgromadzeniu eucharystycznym (nadzwyczajni szafarze Komunii świętej, zakrystianie, lektorzy, kantorzy, ministranci) oraz osób odpowiedzialnych za medialny przekaz liturgii (sprawozdawcy, komentatorzy, filmowcy, fotografowie). Adresatami tego szczególnego duszpasterstwa są też ci wierni, którzy angażują się w różnorodną działalność Kościoła: apostolską, misyjną i dobroczynną. Działalność apostolska i misyjna „uobecnia Chrystusa, sprawcę zbawienia, przez słowo Ewangelii i sprawowanie sakramentów, których szczytem i ośrodkiem (*centrum et culmen*) jest Najświętsza Eucharystia” (DM 9). Działalność zaś charytatywna jest objawieniem Chrystusa, dającego się człowiekowi bez reszty w Sakramencie Ołtarza.

³⁰ Por. Świerzański. *Eucharystia Chrystusa i Kościoła* s. 201-282.

³¹ Por. Migut. *Znaki Misterium Chrystusa* s. 260-272.

VI. FORMY DUSZPASTERSTWA EUCHARYSTYCZNEGO – UJĘCIE LITURGICZNE

Najważniejszą z form duszpasterstwa eucharystycznego jest celebrowanie Eucharystii wraz z homilią mistagogiczną³², następnie kult Eucharystii poza Mszą świętą, często powiązany z nabożeństwami ludowymi i osobistą modlitwą³³, oraz katecheza mistagogiczna, wykłady i konferencje ascetyczne. Dwie ostatnie formy poprzedzają sprawowanie Eucharystii, umożliwiając świadomy, czynny i pobożny w niej udział, bądź ze sprawowania Eucharystii wypływają, zapewniając jej kontynuację i owocność w życiu chrześcijańskim. Można mówić o dwóch rodzajach celebrowania Eucharystii – choć nie różnią się one w swej istocie od innych, mają jednak szczególne znaczenie jako znaki. W odniesieniu do kapłaństwa Chrystusa i objawiania się Kościoła jako jednego, świętego, powszechnego i apostołskiego rangę najważniejszego znaku w Kościele partykularnym ma Eucharystia sprawowana pod przewodnictwem biskupa, otoczonego swoim prezbiterium oraz wiernymi, będącymi uczestnikami kapłaństwa wspólnego (por. KL 41). W odniesieniu do aktualizacji misterium paschalnego i budowania jego mocą Kościoła jako komunii i misji szczególne znaczenie ma Eucharystia sprawowana w dniu Pańskim jako tygodniowym obchodzie Paschy Chrystusa. Msza święta niedzielna jest też najczęstszą i najbardziej podstawową formą duszpasterstwa eucharystycznego.

1. SPRAWOWANIE EUCHARYSTII. Jest ono najważniejszą formą duszpasterstwa eucharystycznego ze względu na szczególną obecność i działanie w Eucharystii Chrystusa Kapłana, anamnezę Jego jedynej ofiary i całego misterium paschalnego oraz uświęcające, uobecniające i jednoczące działanie Ducha Świętego, a także urzeczywistniającą się sakramentalną więź z całym Kościołem i dokonujące się budowanie Kościoła. Istotne dla duszpasterstwa eucharystycznego jest również to, że „we Mszy świętej wspomina się w cyklu roku misteria odkupienia tak, że one w pewien sposób stają się obecne” (OWMR 16). Szczególną zaś rolę odgrywa wspomnianie roczne (Wielkanoc) i tygodniowe (niedziela) misterium paschalnego, uobecnianego również w każdej sprawowanej Eucharystii.

³² Por. B. M a r g a ń s k i. *Celebracja Mszy św. w świetle odnowionego Mszału Rzymskiego*. W: *Msza święta* s. 157-169.

³³ Por. S z a f r a ń s k i. *Teologia liturgii eucharystycznej* s. 183-212.

Sprawowanie sakramentu jedności. Eucharystia niedzielna ma szczególnie uroczysty charakter, gdyż jest sprawowana w dniu, w którym Chrystus zmartwychwstał i zjednoczył wszystkich ludzi wokół siebie i wokół swego jedyne misterium zbawienia. W niej lokalna wspólnota eucharystyczna uświadamia sobie, że jest „obrazem i prawdziwą obecnością jedyne, świętego i powszechnego Kościoła” (EdE 39). Dokonywana celebrowana eucharystyczna w pierwszym rzędzie należy do Kościoła powszechnego i w niej urzeczywistnia się w sposób najbardziej konkretny tajemnica Kościoła. Wspólnota lokalna otwiera się na „komunię z Kościołem powszechnym, prosząc Ojca, aby pamiętał o Kościele rozproszonym po całym świecie i pozwolił mu wzrastać w jedności wszystkich wiernych z Papieżem i pasterzami poszczególnych Kościołów do doskonałej miłości” (*Dies Domini* nr 34). Poprzez uczestnictwo w Eucharystii niedzielnej, która jest *sacramentum unitatis*, wzmacnia się zarówno wewnętrzna jedność Kościoła lokalnego, jak i jedność z Kościołem powszechnym. Niedzielna Eucharystia sprawia, że niedziela jest „dniem Kościoła”, dniem uświęcenia mocą paschalnego misterium i pełnego wdzięczności świętowania zbawienia, danego każdemu człowiekowi w Chrystusowym Kościele. Na niedzielnej Eucharystii spotykają się osoby różnych stanów i wieku oraz różne grupy parafialne, ruchy i stowarzyszenia, doświadczając tego, „co stanowi o ich głębokiej wspólnotcie, niezależnie od właściwej im duchowości” (*Dies Domini* nr 36).

Układ Mszy świętej podprowadza jej uczestników do tajemnicy Eucharystii, wskazuje na jej sens i pomaga przeżywać jako autentyczne spotkanie z Bogiem i braćmi w tej samej miłości Ojca³⁴ Obrzędy wstępne (wejście, pozdrowienie, akt pokutny, Kyrie, Chwała i kolekta)³⁵ mają charakter wprowadzenia i przygotowania; „ich celem jest to, aby wierni gromadzący się razem, stanowili wspólnotę oraz przygotowali się do uważnego słuchania Bożego słowa i godnego sprawowania Eucharystii” (OWMR 46).

Uczta słowa. Główną jej część stanowią „czytania wzięte z Pisma św. oraz wykonywane między nimi śpiewy; homilia zaś, wyznanie wiary i modlitwa powszechna, czyli modlitwa wiernych, są rozwinięciem i zakończeniem Liturgii słowa³⁶ W czytaniach bowiem, które homilia wyjaśnia, Bóg

³⁴ Na terenie Polski, poza OWMR, obowiązują w tym względzie *Wskazania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego Wprowadzenia do Mszału rzymskiego z 25 listopada 2005 r.*

³⁵ Por. J. J a n i c k i. *Obrzędy wstępne*. W: *Msza święta* s. 218-229.

³⁶ Por. tamże s. 229-242.

przemawia do swego ludu, ujawnia misterium odkupienia i zbawienia oraz dostarcza wiernym duchowego pokarmu; sam Chrystus przez swoje słowo jest obecny pośród wiernych. Lud przyswaja sobie to Boże słowo w milczeniu i przez śpiewy oraz przyłącza się do niego przez wyznanie wiary; nakarmiony tym słowem zanosí modlitwę powszechną w potrzebach całego Kościoła i za zbawienie całego świata” (OWMR 55). Życie słowem Bożym każdego chrześcijanina i każdej wspólnoty bierze swój początek z Eucharystii i do niej zmierza. Liturgia słowa zakłada wcześniejszą osobistą medytację Pisma świętego oraz osobisty i wspólnotowy wysiłek orientowania swojego życia według objawionej w nim woli Bożej. Będąc świętowaniem obecności Chrystusa w Jego słowie i wsłuchiowaniem się w Jego naukę, łączy w sobie aspekt celebryjny i egzystencjalny; z niej też każdy uczestnik czerpie inspirację do wejścia w ucztę ofiary i komunii oraz światło i moc do codziennego życia.

Uczta dziękczynienia i ofiary. Idąc za przykładem Chrystusa, który „wziął chleb i kielich, złożył dzięki, połamał i podał swoim uczniom mówiąc: Bierzcie, jedzcie, pijcie; to jest Ciało moje; to jest kielich Krwi mojej. To czyńcie na moją pamiątkę”, liturgia eucharystyczna³⁷ Kościoła składa się z przygotowania darów oraz modlitwy eucharystycznej, w której „składane jest Bogu dziękczynienie za całe dzieło zbawienia, a złożone dary stają się Ciałem i Krwią Chrystusa, które podczas Komunii stają się pokarmem” (OWMR 72). Modlitwa eucharystyczna, jako modlitwa dziękczynienia i uświęcenia, stanowi ośrodek i szczyt całej celebracji; „znaczenie tej modlitwy polega na tym, aby całe zgromadzenie wiernych zjednoczyło się z Chrystusem w głoszeniu wielkich dzieł Bożych i w składaniu Ofiary” (OWMR 78). Prefacja jest dziękczynieniem Ojcu przez Chrystusa, w Duchu Świętym, za wszystkie Jego dzieła. Wspólnota włącza się w ten sposób w nieustanną pieśń chwały, „którą Kościół w niebie, aniołowie i wszyscy święci śpiewają trzykroć świętemu Bogu” (KKK 1352). Epikleza jest prośbą, skierowaną do Ojca, aby zesłał Ducha Świętego na „chleb i wino, aby Jego mocą stały się Ciałem i Krwią Jezusa Chrystusa” (epikleza konsekuracyjna) i „aby ci, którzy uczestniczą w Eucharystii, byli jednym ciałem i jedną duszą” (epikleza komunijna; KKK 1353). Podczas wypowiedzianego przez kapłana opisu ustanowienia Eucharystii „moc słów i działania Chrystusa oraz moc Ducha Świętego sprawia, że pod postaciami chleba i wina uobecnia się sakramentalnie Ciało i Krew Chrystusa, Jego ofiara złożona na krzyżu raz na zawsze” (KKK 1353). W anamnezie Kościół „wspomina mękę, zmartwych-

³⁷ Tamże s. 242-252; S. C z e r w i k. *Modlitwa eucharystyczna*. W: *Msza święta* s. 253-291.

wstanie i chwalebne wniebowstąpienie Jezusa Chrystusa” oraz „przedstawia Ojcu ofiarę Jego Syna, który nas z Nim pojednał” (KKK 1354). Ofiara ta jest przede wszystkim dokonaną raz na zawsze ofiarą Chrystusa oraz ofiarą Kościoła, składaną przez Kościół zgromadzony tu i teraz w łączności z całym Kościołem pielgrzymującym i Kościołem chwalebnym w modlitwie. Modlitwa wstawiennicza ogarnia cały Kościół i jest wyrazem przynależności Eucharystii do całego Kościoła.

Uczta komunii. „Przez łamanie chleba i Komunię świętą wierni, choć liczni, z jednego chleba przyjmują Ciało Pańskie i z jednego kielicha piją Krew Pańską, podobnie jak Apostołowie przyjęli je z rąk samego Chrystusa” (OWMR 72). Obrzęd Komunii świętej³⁸ rozpoczyna Modlitwa Pańska. W niej zgromadzony Kościół prosi o codzienny chleb, który chrześcijanom kojarzy się zwłaszcza z chlebem eucharystycznym, a także błaga o odpuszczenie grzechów, aby prawdziwie święci przyjmowali święte dary. Kapłan dodaje embolizm, będący rozwinięciem ostatniej prośby Modlitwy Pańskiej, czyli błaganiem o uwolnienie spod mocy zła całej wspólnoty wiernych (OWMR 81). Obrzęd pokoju to najpierw prośba Kościoła o pokój i jedność dla siebie samego i dla całej ludzkiej rodziny oraz okazanie sobie przez zgromadzonych wiernych, trwającej w Kościele, komunii i miłości bezpośrednio przed przyjęciem Najświętszego Sakramentu (OWMR 82). Obrzęd łamania chleba, dokonywany przez kapłana, polega na łamaniu chleba i wpuszczeniu do kielicha cząstki Hostii „na znak zjednoczenia Ciała i Krwi Pańskiej w dziele zbawienia, to znaczy połączenia Ciała i Krwi Jezusa żyjącego i chwalebnego” (OWMR 83). Zaproszenie na Ucztę Chrystusa wypowiada kapłan, trzymając nad pateną albo nad kielichem Chleb eucharystyczny. Owocami Komunii świętej, a tym samym duszpasterstwa eucharystycznego jest: pogłębienie zjednoczenia z Chrystusem, wzrost życia duchowego, ochrona przed grzechem, umocnienie miłości, słabnącej w życiu codziennym, a w rezultacie zgładzenie grzechów powszednich. Komunia święta przez miłość, którą w nas rozpała, zachowuje też od przyszłych grzechów śmiertelnych, ściślej jednoczy z Chrystusem, a w Chrystusie jednoczy wszystkich wiernych w jedno Ciało, czyli Kościół (por. KKK 1391-1397).

2. KULT EUCHARYSTII POZA MSZĄ ŚWIĘTĄ. Jego wielka wartość duszpasterska wynika najpierw ze ścisłego związku z ofiarą eucharystyczną, a następnie z całością życia chrześcijańskiego. Kult ten jest też wyrazem

³⁸ Por. J. C z a c h o r. *Komunia św. zacieśnieniem więzi człowieka ze Zbawicielem*. W: *Eucharystia* s. 371-375; J. G r z e ś k o w i a k. *Eucharystia, człowiek, świat*. Włocławek 1997 s. 89-123.

szacunku dla tajemnicy Eucharystii jako pełnej miłości, stałej obecności Chrystusa wśród swojego ludu³⁹ Dlatego Kościół zaleca, aby tabernakulum było „umieszczone w kościele w miejscu szczególnie godnym i tak wykonane, by podkreślało i ukazywało prawdę o rzeczywistej obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie” (KKK 1379). Przechowywanie postaci eucharystycznych służy głównie Komunii sakramentalnej, zwłaszcza chorych. Kościół zachęca duszpasterzy do troski o chorych i wiernych w podeszłym wieku, tak aby mogli oni „przyjmować Komunię świętą często, a nawet, jeśli to możliwe, codziennie, zwłaszcza w okresie wielkanocnym” (*Sakramenty chorych. Obrzędy i duszpasterstwo* nr 52). Wobec takiego wyzwania duszpasterskiego istnieje potrzeba nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej. Szczególną formą eucharystycznego duszpasterstwa jest Komunia święta udzielana umierającym, czyli Wiatyk, jako pokarm na drogę do wieczności oraz zadatek zmartwychwstania.

Komunia święta duchowa jest pragnieniem zjednoczenia z Chrystusem oraz Komunii sakramentalnej. Podczas Mszy świętej poprzedza Komunię sakramentalną bądź, w sytuacji przeszkody w przyjęciu Komunii sakramentalnej, zastępuje ją. Szczególnie ważna jest dla osób chorych, w podeszłym wieku i podczas transmisji Mszy świętej przez radio lub telewizję. Komunia duchowa poza Mszą świętą może być związana z tzw. nawiedzeniem Najświętszego Sakramentu. Może też mieć formę samoistnego aktu strzelistego (np. przy przechodzeniu obok kościoła) lub aktu strzelistego związanego z modlitwą adoracyjną bądź rozważaniem słowa Bożego czy innych form modlitwy zanoszonej do Chrystusa obecnego w Najświętszym Sakramencie.

Wystawienie Najświętszego Sakramentu jest formą udostępnienia Jezusa Eucharystycznego wszystkim pragnącym go spotkać, sposobem jego wychodzenia do ludzi, domagającym się odpowiedzi wiary i adoracji. Eucharystia wystawiona do publicznej czci w puszce lub w monstrancji „pociąga do uznania cudownej obecności Chrystusa i zachęca do serdecznego zjednoczenia z Nim”, a przez to „przyczynia się do wzrostu należnego Chrystusowi kultu w duchu i prawdzie” (*Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą* nr 58). Wystawienie Najświętszego Sakramentu należy zawsze ujmować w odniesieniu do sprawowania Ofiary, która zawiera w sobie pełniejszy i doskonalszy sposób wewnętrznego zjednoczenia z Chrystusem i Jego zbawieniem niż adoracja podczas wystawienia. Eucharystia została bo-

³⁹ Por. W. B o m b a. *Kult Eucharystii poza mszą świętą*. W: *Msza święta* s. 325-347.

wiem ustanowiona przez Chrystusa głównie po to, „by nam służyła jako pokarm lekarstwo i pokrzepienie (*Eucharisticum Mysterium* nr 60). Adoracja Najświętszego Sakramentu podczas wystawienia ma prowadzić do pełniejszego uczestnictwa w eucharystycznej Ofierze oraz być modlitewnym przedłużeniem sakramentalnego zjednoczenia z Chrystusem w Komunii świętej. Szczególną formą adoracji Najświętszego Sakramentu jest tzw. wieczysta adoracja i czterdziestogodzinne nabożeństwo. Stanowią one sposobność do różnych wyrazów pobożności eucharystycznej (KPK kan. 941), związanej również z pobożnością ludową, a zwłaszcza w Polsce z modlitwą różańcową i nabożeństwem Gorzkich Żali (por. *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* nr 165).

Procesje eucharystyczne stanowią istotną formę duszpasterstwa eucharystycznego, przez którą Chrystus ukryty w Eucharystii wychodzi poza mury kościoła, na ulice miast i wsi, w uroczystym wyniesieniu Najświętszego Sakramentu w monstrancji, by tam spotkać swoje dzieci, błogosławić im i ich domostwom, miejscom pracy i wypoczynku. Towarzyszą mu uroczyste śpiewy i obrzędy, będące publicznym świadectwem wiary i pobożności uczestników wobec Najświętszego Sakramentu. Chodzi tu zwłaszcza o procesje ulicami miast i wsi, mające miejsce w uroczystość Bożego Ciała i Krwi Pańskiej (por. *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą* nr 77-84).

Kongresy eucharystyczne, mające na celu doskonalsze zgłębienie jakiegoś aspektu tajemnicy Eucharystii oraz publiczne oddanie jej czci w duchu miłości i jedności (por. *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą* nr 85-86). Do tej pory odbyło się 48 Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych, pierwszy miał miejsce w Lille we Francji (28-30 czerwca 1881 r.), a ostatni z dotychczasowych w Guadalajara w Meksyku (10-17 października 2004 r.). W Polsce w okresie przedwojennym odbył się I Krajowy Kongres Eucharystyczny w Poznaniu (26-29 czerwca 1930), a w po wojnie II Krajowy Kongres Eucharystyczny w Warszawie (8-14 czerwca 1987 r.) z udziałem papieża Jana Pawła II.

VII. METODY DUSZPASTERSTWA EUCHARYSTYCZNEGO – ASPEKT LITURGICZNY

Chodzi tu głównie o metody odnoszące się do samego sprawowania Eucharystii, w mniejszym stopniu do kultu Eucharystii poza Mszą świętą. Również przepowiadanie posiada właściwe sobie metody homiletyczne i katechetyczne.

1. **ARS CELEBRANDI.** Sposób sprawowania Eucharystii jest jedną z najważniejszych metod duszpasterstwa eucharystycznego, w której sztuka celebracji styka się z osobistym świadectwem życia Eucharystią celebransą. Kapłan winien wykorzystać „w celebracji eucharystycznej wszystkie swoje zdolności, by ożywić uczestnictwo wszystkich wiernych”, powinien też „stosować się do obrzędów ustalonych w księgach liturgicznych”, a przede wszystkim jego największą siłą i pragnieniem winno być sprawowanie Eucharystii „z pobożnością i wewnętrznym udziałem myśli i serca” (DK 49).

2. **ŚPIEW I MUZYKA LITURGICZNA.** Śpiewy winny pomagać w modlitewnej więzi z Chrystusem, odpowiadać duchowi wykonywanych czynności liturgicznych i sprzyjać uczestnictwu wszystkich wiernych. „Należy więc przywiązywać wielką wagę do śpiewu w celebracji Mszy świętej, z uwzględnieniem mentalności ludów i możliwości każdego zgromadzenia liturgicznego” (OWMR 40), pamiętając jednak, że „wśród cieszących się równym szacunkiem rodzajów śpiewu pierwsze miejsce winien zajmować śpiew gregoriański jako własny śpiew liturgii rzymskiej” (OWMR 41)⁴⁰

3. **GESTY I POSTAWY CIAŁA.** Z jednej strony „gesty i postawy ciała zarówno kapłana, diakona i usługujących, jak i ludu winny zmierzać do tego, aby cała celebracja odznaczała się pięknem i szlachetną prostotą, aby w pełni przejrzyste było znaczenie jej poszczególnych części, zaś uczestnictwo wszystkich stawało się łatwiejsze” Z drugiej strony „zachowywanie przez wszystkich uczestników jednolitych postaw ciała jest znakiem jedności członków chrześcijańskiej wspólnoty zgromadzonych na sprawowanie świętej liturgii: wyrażają one bowiem i kształtują duchowe przeżycia uczestniczących” (OWMR 42).

4. **KOMENTARZE.** Poprzez towarzyszenie zarówno czytaniom biblijnym podczas liturgii słowa, procesji z darami i innym elementom Mszy świętej za pomocą objaśnień i pouczeń komentarz wprowadza wiernych w sprawowane misterium i przyczynia się do świadomego, czynnego i pobożnego w nim uczestnictwa.

5. **ATMOSFERA MODLITWY.** Poprzedzając rozpoczęcie czynności liturgicznych, modlitwa pomaga w pobożnym i godnym przygotowaniu się do Eucharystii zarówno celebransą, posługujących i zgromadzonego ludu. Chwile milczenia winny towarzyszyć aktowi pokuty i wezwaniu do pierwszej modlitwy mszalnej (kolekta). Medytacja konieczna jest też przy liturgii

⁴⁰ Por. I. P a w ł a k. *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Lublin 2001 s. 285-356.

słowa. „Stosowne są w niej także odpowiednie do poziomu zgromadzenia krótkie chwile milczenia, w których wierni pod wpływem Ducha Świętego mogliby przyjąć słowo sercem i przygotować na nie odpowiedź przez modlitwę. Te chwile ciszy można z pożytkiem zachować np. przed samym rozpoczęciem Liturgii słowa, po pierwszym i drugim czytaniu oraz po homilii” (OWMR 56). Modlitewne skupienie towarzyszy też całej liturgii Eucharystii, a zwłaszcza ma miejsce po Komunii świętej, gdy wszyscy wychwalają Boga w sercu i modlą się do Niego.

6. ZAANGAŻOWANIE ŚWIECKICH W PRZYGOTOWANIE I SPRAWOWANIE EUCHARYSTII. Wierni, którzy angażują się w przygotowanie czytań, komentarzy, śpiewów, modlitwy wiernych, podobnie jak wierni podejmujący się spełniania różnych posług podczas sprawowania Eucharystii, dają świadectwo swej dojrzałej postawy. Podejmując się tych zadań, sami włączają się w duszpasterstwo eucharystyczne, ukierunkowane na mniej zaangażowanych członków wspólnoty Kościoła, a nade wszystko pogłębiają swoją formację eucharystyczną, podejmując różne zadania np. w zespołach liturgicznych, grupach ministranckich, chórze parafialnym, scholi.

*

Duszpasterstwo eucharystyczne jest istotnym elementem każdego rodzaju duszpasterstwa. Nie istnieje prawdziwie eklezjalna troska o człowieka i konkretną wspólnotę bez duszpasterstwa eucharystycznego. Dokonuje się ono zarówno przez samą celebrację Eucharystii bądź jej kult poza Mszą świętą, jak też przez katechezę, skierowaną do wszystkich grup wiekowych i stanów, skoncentrowaną na przygotowaniu do świadomego, czynnego i pobożnego udziału w Eucharystii (KL 48; KK 10). Pomaga ono kapłanom i wierzącym świeckim coraz wnikliwiej zgłębiać tajemnicę Eucharystii, „sprawowanej według aktualnych ksiąg i przeżywanej przede wszystkim jako fakt porządku duchowego” (*Vicesimus quintus annus* nr 14⁴¹). Ze względu na wielką wartość Eucharystii dla życia chrześcijańskiego duszpasterstwo eucharystyczne obejmuje każde sprawowanie Eucharystii. W niej wierni łączą z Ofiarą Chrystusa swoją codzienność i wraz z Nim oddają ją Ojcu. Z tej niezastąpionej wartości Eucharystii dla życia chrześcijańskiego wynika ogromna

⁴¹ Jan Paweł II. *Vicesimus quintus annus*. List apostolski w 25 rocznicę ogłoszenia konstytucji soborowej o liturgii świętej z dnia 4 grudnia 1988.

potrzeba rozwijania duszpasterstwa eucharystycznego i wychodzenia ku poszczególnym grupom wiekowym, grupom formacyjnym oraz osobom chorym i w podeszłym wieku, a także tym, którzy się pogubili i odeszli od Kościoła, a zwłaszcza od regularnego i pełnego uczestnictwa w Eucharystii.

BIBLIOGRAFIA

- B l a c h n i c k i F.: Katecheza o mszy świętej w świetle odnowy liturgicznej. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 19:1966 s. 243-254.
- G i r a u d o C.: Stupore eucaristico. Per una mistagogia della messa alla luce dell’enciclica *Ecclesia de Eucharistia*. Città del Vaticano 2004.
- K o p e ć J. J.: Duchowość i formacja eucharystyczna. „Anamnesis” 6:1999 nr 17 s. 96-108
— Ćwiczenia liturgiczno-pastoralne: przygotowanie zgromadzenia liturgicznego. „Roczniki Teologiczne” 43:1996 z. 6 s. 191-202.
- K r a k o w i a k C z.: Formacja katechizowanych do świadomego i czynnego udziału we Mszy świętej. „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 6 s. 303-314.
- K u ź m i ń s k i D.: Wychowanie sumienia poprzez niedzielną Eucharystię w świetle roku liturgicznego. „Seminare” 19:2003 s. 65-76.
- K w i a t k o w s k i D.: Duszpasterskie zadania i wyzwania dla Kościoła w Roku Eucharystii. „Liturgia Sacra” 10:2004 s. 251-276.
- Ł o p u s z k a K.: Wprowadzenie dziecka do modlitwy liturgicznej. „Homo Dei” 28:1959 s. 74-79.
- M a r g a ń s k i B.: Wychowanie liturgiczne we wspólnocie Kościoła. Wychowanie w liturgii i przez liturgię. „Seminare” 19:2003 s. 31-47.
- M i z i o ł e k W.: Duszpasterstwo eucharystyczne. Wrocław 1996.
- N i t e c k i P.: Eucharystia źródłem ewangelizacji. Wrocław 1997.
- P y ł a k B.: Kongresy eucharystyczne wczoraj i dziś. „Ateneum Kapłańskie” 79:1987 t. 108 s. 3-15
- R a k R.: Wychowanie eucharystyczne w diecezji katowickiej (1922-1972). Studium historyczno-pastoralne. Lublin 1974.
- R o j e w s k i A.: Pastoralny wymiar mszału Pawła VI. „Ateneum Kapłańskie” 79:1987 t. 109 s. 304-315.
— Formacja liturgiczna czyli mistagogia w liturgii i przez liturgię. „Liturgia Sacra” 2:1996 nr 3-4 s. 23-38;
- S o b e c z k o H.: Pastoralne wyzwania Konstytucji *Sacrosanctum Concilium* dla Kościoła w Polsce. „Seminare” 21:2005 s. 233-247.
- S c z a n i e c k i P.: Eucharystia a wychowanie i samowychowanie. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 12:1959 s. 289-295.
- Ś w i e r z a w s k i W.: Duszpasterstwo a liturgia. „Ateneum Kapłańskie” 56:1964 t. 67 s. 190-192.
- W a j s z c z a k E.: Wartości wychowawcze uczestnictwa w tajemnicy Eucharystii. „Ateneum Kapłańskie” 64:1972 t. 78 s. 161-173.

- Zielasko R.: Duszpasterstwo skoncentrowane wokół liturgii. „Ateneum Kapłańskie” 58: 1966 t. 69 s. 288-299.
- Parafialne duszpasterstwo liturgiczne. „Homo Dei” 36:1967 s. 33-38.
- Wychowanie do czynnego udziału we mszy świętej. „Katecheta” 11:1967 s. 256-263.
- Teologiczne zasady kształtowania kultu eucharystycznego. „Collectanea Theologica” 38: 1968 z. 2 s. 41-53.

EUCHARISTIC PASTORATE A THEOLOGICAL-LITURGICAL APPROACH

Summary

Eucharistic pastorate is a significant element of every kind of pastorate. There is no really ecclesial concern of a man or of an actual community without Eucharistic pastorate. It is formed both through the very celebration of the Eucharist or its cult apart from the Holy Mass, and through catechesis directed at all age groups and classes, focused on preparation to a conscious and pious participation in the Eucharist (*Constitution on Liturgy* no 48; *Dogmatic Constitution on the Church* no 10). It helps priests and lay people ever more penetratingly understand the mystery of the Eucharist, “celebrated according to the current books and lived above all as a reality in the spiritual order.” (*Vicesimus quintus annus* no 14). Because of the great value the Eucharist has for Christian life the Eucharistic pastorate includes every celebration of the Eucharist. In it the faithful unite their everyday life with Christ’s Offering and together with Him commend it to the Father. From this irreplaceable value of the Eucharist for Christian life a great need results of developing the Eucharistic pastorate and including in it particular age groups, formation groups and people who are ill or elderly, as well as people who got lost and strayed from the Church, and especially from regular and full participation in the Eucharist.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: duszpasterstwo, Eucharystia, duszpasterstwo eucharystyczne.

Key words: pastorate, Eucharist, Eucharistic pastorate.